

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

DANIEL DZIKIEWICZ

ORCID: 0000-0002-8195-6623

DUAL A TEOLOGIJA PŘINOŠK K PROBLEMATICE WUŽIWANJA DUALOWYCH FORMOW W HORNJOSERBSKICH PŘELOŽKACH BIBLIJE

Předsłowo

Dual je bjezdweła jedna z najwočiwidnišich wosebitosćow hornjoserbskeje řeče. Tola praktiske nałożowanje tuteje gramatiskeje kategorije, wosebje we wšědnej ertnej řeči, wopokazuje so často jako problematiske. To samsne płaći tež za bohosłowsku runinu, předewšěm za přeložki Swjateho Pisma. Strukturelny rozdžěl mjez bibliskimi řečemi, hdžež dual nimale pobrachuje, a hornjoserbšćinu, w kotrejž ta gramatiska kategorija eksistuje, zawinuje při přeložowanju Biblije wěste problemy na teologiskej runinje. Wone wurustu wosebje z toho, zo je dual porno pluralej markěrowany: Wón wuzamknje woznam mnohoty, mjeztym zo móže plural tež dvojotu zapřijeć (Faške 1981: 429). Bjezmała powšitkowne njewustupowanje duala we wuchadnišćowych bibliskich řečach dowola potajkim we wěstych kontekstach šěrše teologiske wułożowanje, kotrež přeložk z pomocu duala wobmjezuje. Wjetšina wšitkich relewantnych padow w hornjoserbskich přeložkach Biblije drje je z řečespytneho kaž tež bohosłowskeho zhladowanja njeproblematiska¹. Tola tež problematiske městna njepobrachuja, štož je hłowna teza předležaceho nastawka. W přnim džělu přinoška předstajeja so příklady tajkich bibliskich tekstow, kotrež su z dualom zwjazane a wuprudžuja wěste teologiske wobmyslenja. W druhim džělu pak podawaja so někotre pokiwy k rozrisanju zwěšenych čězow. Wšitke bibliske citaty w nastawku pochadžeja z najnowšeho wudaća hornjoserbskeho přeložka Swjateho Pisma z lěta 2006 w redakciji msgr. Měrcina Sallowskeho.

¹ Přir. na příklad: Lk 2, 22–24; 15, 11; 24, 15.

I. Příklady problematiskeho naložowanja duala

Jeli sej někotre městna w naspomnjenym wudaću Swjateho Pisma, na kotrychž so dual wužiwa – abo tež nic –, z teologiskeho wida dokładnišo wobhladamy, wujewja so poměrnje spěšnje někotre teologisce dwělomne pady². Najbóle wočiwidne su scěhowace.

1) Gen 1, 28

„*Budžtaj plódnaj a množtaj so a napjelňtaj zemju a podćisňtaj sej ju! Knježtaj nad rybami morja a nad ptakami njebja a nade wšěmi zwěrjatami, kotrež so na zemi hibaja!*”³. Tu jedna so wo jedne z přerich městnow hornjoserbskeho přeložka Swjateho Pisma, w kotrymž naložuja so dualowe formy. Dohromady mamy pjeć wuprajenjow: *budžtaj plódnaj, množtaj so, napjelňtaj, podćisňtaj a knježtaj*. Hladajo na problematiku nastawka stej wosebje wuprajeni *budžtaj plódnaj a množtaj so* wažnej. Wonej počahujetej so, tak so znajmjeńša twjerdži, na přeni čłowjeski por – Adama a Jěwu. Ryzy rěčnje je dualowa forma tuž wopodstatnjena.

Tež teologisce wupada wšitko korektnje, dokelž je spłodženje a zrodženje potomnistwa nadawk mandželskeju, kotrajž mataj po Božim planje w monogamskim zwjazku žiwaj być: „Tohodla wopuści muž nana a mać a póndže za žonu, a wonaj budžetaj jedne mjaso” (Gen 2, 24). Zapřijeće třećeho partnera widži so, wosebje w Nowym Zakonju, jako łamanje mandželstwa: „Štož puści swoju mandželsku, samo dla kurwarstwa, a sej druhu wozmje, łama mandželstwo. Tež tón, kiž so z pušćenej woženi, łama mandželstwo” (Mt 19, 9; přir. tež: Mk 10, 1–12; Lk 16, 18).

Při wšěm je wužiće dualoweje kategorije za *budžtaj plódnaj a množtaj so* w Gen 1, 28 problematiske: Tajka formulacija džě sugeruje, zo je spłodženje a zrodženje džěsća jeničce biologiska činitosć. Tomu pak z wida teologije tak njeje: Jedna so wo wobšěrniši proces, kiž wobsahuje nimo biologiskeho žiwjenja tež přepodaće wšeho toho, štož so džensa *kultura* mjenuje, na př. rěče, wěry, wědy, stawiznow etc.

Ilustracija toho je pad přenjeju bibliskeju bratrow, kotrajž reprezentujetaj, tak kaž jeju staršej, cyłe čłowjestwo a nic jednotliwych ludźi. Adam spózna Jěwu a wona podja a porodži... Tu wočakuje so intuitiwnje słowje *džěsći* abo *synow* (Rut 4, 13). Tola bibliski tekst praji, zo porodži Jěwa *Kaina* a *Abela*, potajkim poprawom *dwě mjenje* (Gen 4, 1–2). A *mjeno* njeje biologiski, ale kulturelny zjaw, kiž ma kolektiwny niwow (Rut 4, 16–17; Lk 1, 57–63), dokelž – kaž wučese hižo Bernardus Carnotensis (ca. 1070–1130) – smy „lutki sedzace na ramjenjomaj hobra“ – *nanos gigantium humeris insidentes*. Džensniši čłowjek wě wjac hač jeho

² NB: při pisanju nastawka buchu tohorunja scěhowace hornjoserbske přeložki Biblije konsultowane: *Nowy Zakoń*, do hornjoserbsčiny po rjedže Vulgaty přeložištaj Jurij Łusčanski a Michał Hórnik, Budyšin 1896; *Swjate Pismo Noweho Zakonja*, Budyšin 1966.

³ Wšitke wuzběhjenja D. Dz.

prjedownicy, tola jenož, dokelž je přez nich nahromadženu wědu zdžédžil (Plěšnys 2018: 257). Dualowe formy w Gen 1, 28 znjemóžnjeja tajku perspektiwu a redukuja přepodaće žiwjenja na biologiski proces.

2) Mt 20, 23

„Na to rjekny jimaj: Mój keluch drje budžetaj pić, ale hač budžetaj sedžeć k mojej prawicy abo k ľewicy, nimam ja postajeć, ale to je *za tych, za kotrychž* je to mój njebjeski Wótc přihotował”. To je fragment perikopy Mt 20, 20–28, kotraž mjenuje so *Česćelakomnosć Cebedejoweju synow* (SPSNZ 2006: 1110). Mać Jakuba a Jana cheyše swojimaj synomaj čestnej městnje w Jězusowym kralestwje zawěsćić (Mt 20, 20–21). Wona džě widžeše w nim jeno wuspěšneho politiskeho načolnika a wójwodu. Jězus pak to wotpokaza, dokelž nima wón to postajeć. To rozsudža jeno Wótc a přisteji to jenož tym, *za kotrychž* (ořc) je to přihotowane (Mt 20, 22–23).

Na přeni pohlad njejsu w tutym teksće problemy, kiž maja něšto z dualom činić. To pak přitrjechi jenož za přeložki, kotrež scyła dualowe formy njenažujuja. Za hornjoserbske přeložki je tuta sada potajkim problematika, štož wuchadža z toho, zo je w Mt 20, 23 dwoji teologiski zmysł zapisany: Z bohosłowskeho wida njeje w Bibliji z Jězusowym kralestwom politiske, ale mesianiske kralestwo měnjene, kiž započina so z jeho smjerću na křižu, kotryž je poprawom jeho přeni trón: „Nad jeho hłowu přičinichu napis wo jeho winje: To je Jězus, kral Židow” (Mt 27, 37)⁴. Tohodla woznamjenja *sedžeć k Jeho prawicy abo ľewicy* z nim skřižowany być. To pak njebě ani za Jakuba, ani za Jana přez Boha postajene, ale jeno za dweju zlostnikow: „Běchu z nim tež dweju rubježnikow skřižowali, jednoho k prawicy a druhého k ľewicy” (Mt 27, 38). Wuprajenje *za tych, za kotrychž*, kiž nažuju plural woznamjenja powšitkownu mnohočlonowosć, a so tuž dualaj poprawom spřećiwja, njepočahuje so na scenu skřižowanja Jězusa a dweju rubježnikow. Tuž by so měł grjekski pronomen ořc w Mt 20, 23, kaž tež w paralelnym teksće Mk 10, 40, z pomocu dualoweje formy přeložić. Tak móhl tež hornjoserbski přeložk wotewrjeniši za teologisku perspektiwu *křiža* jako *tróna* być.

3) Lk 2, 7

„A porodži swojeho syna, přenjordženeho, powi jeho do pjeluškow a položi jeho do žlobika, dokelž *za njeju* městna w hospodže njebě”. Z wuprajenjom *za njeju* (αὐτοῖς) staj w hornjoserbskim přeložku Marija a Józef měnjenaj. Wonaj přebywataj w Betlehemje, pytataj nóclěh a njemóžetaj jón namakać. Gramatisce tuž *za njeju* trjechi. Problem tči pak w tym, zo bě Marija za čas pytanja nóclěha

⁴ Tajka teologiska perspektiwa křiža je wosebje w *Ewangeliju po Janu* wočiwidna (3, 14; 12, 23. 32–33); přir. Koester 2003: 235–239.

hižo samodruha: „Józef woteńdze [...], zo by so zapisać dał z Mariju [...], kotraž bě před porodom” (Lk 2, 4–5). Jeli njebě potajkim městna w hospodze, potom nic za *njeju*, ale za *nich*, dokelž běše njenarodzeny Jězus hlowna přičina toho. Kóždy porod je džě z kreju zwjazany. A kontakt z njej čini rodźacu žonu ritualnje nječistu kaž tež wšitko to, čehož so wona dótknje (Lew 12, 1–8). To bě tež přičina toho, zo nohcychu wobsedzerjo hospody Swjatu Swójbu nutř pušćić a poskićichu jej chlěw. Wuprajenje za *njeju* wuwostaja tutu starozakonsku teologisku perspektiwu a pohnuwa čitarja, we wobsedzerjach hospody jeno ludźi twjerdeje wutroby widzeć. W tutym padže bě to runje nawopak. Woni běchu cyle pobožni ludžo, kiž starachu so wo swoju a swojich hosći ritualnu čistosć (Maggi 2004: 64–65).

4) Jan 1, 41

„Tón zetka najprjedy swojeho bratra Symana a praji jemu: *Mój smój* Mesiasa *naštoj*”. Naměstnik *mój* steji za Handrija, bratra Symana Pětra, a za wěsteho anonymneho čłowjeka, kiž mjenuje so w Ewangeliju po Janu *wučomnik*, *kotrehož Jězus lubowaše* (13, 23; 19, 26; 21, 7). Tradicija widzi w nim swj. japoštoła Jana, Cebedejoweho syna a Jakuboweho bratra (Moloney 1998: 6–9). Handrij a Jan běštaj spočatnje *wučomnikaj* Jana Křćenika (Jan 1, 35). Hakle pozdžišo staj Jězusa zeznałoj, jeho wopytałoj a w nim přez profetow slubjeného Mesiasa připóznałoj (Jan 1, 37–39). Tutón podawk zawostaji w nimaj tajki wulki začišć, zo chcyštaj wo tym tež druhim powědać. Jedyn z přěnich adresatow jeju poselstwa sta so Syman Pětr, Handrijowy bratr: *Mój smój Mesiasa naštoj!* (Jan 1, 41).

Na přěni wid njeje citowana pasaža problematika: Jedna so wo Handrija a Jana, potajkim wo dwě wosobje, z čehož slěduje, zo wužiwaja so dualowe formy. Gramatisce je wšitko w porjadku. Nic pak teologisce: Handrij a Jan džě njeběštaj samaj w Jězusu z Nacareta Mesiasa spóznałoj. Za to trjebaštaj pomoc Jana Křćenika: „Nazajtra steješe tam Jan [...] a dwaj z jeho *wučomnikow*; a wuhladawši Jězusa přichadzeć praji: Hlej, Jehnjo Bože. A *wučomnikaj* słyšeštaj to prajić a džěštaj za Jězusom” (Jan 1, 35–37). Bjez Janoweho *Hlej, Jehnjo Bože!* njeby jeju *džěštaj za Jězusom* móžne bylo. Sada *Mój smój Mesiasa naštoj!* pak wuzamknje přinošk Janoweho swědčenja. Z teologiskeho zhladowanja pak njeje to akceptabelne⁵. Koncept swědčenja Jana Křćenika ma w Nowym Zakonju (Mt 3, 1–17; Mk 1, 1–11; Lk 3, 1–22) a wosebje w Ewangeliju po Janu wuznamnu teologisku funkciju. Štwórtemu kanoniskemu scénikej běše wažne dopokazać, zo njebě Jan Křćenik

⁵ Delnjoserbski přeložk Biblije z lěta 1868 wužiwa na wotpowědnym městnje pluralowu formu: *My βmy togo Meβiafa namakali* (*my smy togo Mesiasa namakali*), přir. <http://dolnoserski.de/biblija/tekst/Io-1-41#v41>. Tež w staršich hornjoserbskich ewangelskich wudaćach Noweho Zakonja (po přeložku Frencla) namaka so (we wšelakich prawopisnych wariantach) formulacija *my smy*, přir. na př. Biblija 1905 (<https://sachsen.digital/werkansicht/dlf/174658/1440/0/>). Katolski přeložk Łusčanskeho Hórnik (NZ 1896) ma porno tomu dualowu formu (<https://sachsen.digital/werkansicht/dlf/170724/191/0/>).

Mesias, ale jenož jedyn z jeho swědkow: „Bě čłowjek, wot Boha pósłany, jeho mjeno bě Jan. Tón přińdže na swědčenje, zo by swědčil wo swětle, zo bychy wšitcy přez njeho wěřili. Wón njebě swětło, ale měješe wo swětle swědčić” (Jan 1, 6–8) (Moloney 1998: 37; Koester 2003: 147–150).

5) Jan 17, 21

„Njeh su wšitcy jedne kaž ty, Wótče, we mni a ja we tebi; tak njeh su tež woni jedne *w namaj*, zo by swět wěřił, zo sy mje ty pósłal”. To je sada, kiž pochadza z tak mjenowaneje *Rozžohnowanskeje modlitwy* Jězusa Chrystusa (Jan 17, 1–26) (SPSNZ 2006: 1209; Moloney 1998: 458). W njej wobroći so Jězus na Boha Wótca a prosy jeho mjez druhim wo dar *mjezsobneje přezjednosće* za wšitkich křesćanow. Jeje garant a znamjo ma přezjednosć křesćanow z Bohom Wótcom a Jězusom Chrystusom – *w namaj* (ἐν ἡμῖν) – być. Zaso je dualowa forma wuprajenja *w namaj* z rzyzy rěčneho stejišća přiřodna. Wona džě so počahuje jeno na Jězusa a Wótca. Tola z teologiskeho wida wujewi so tu problem: Křesćanski Bóh je džě Swjata Trojica: Wótce, Syn a Duch Swjaty (Mt 28, 19). Tutu dualowa forma wuprajenja *w namaj*, wuzamknu Ducha Swjateho, na wěste wašnje neguje. A Duch Swjaty, jako třeća wosoba tuteje njedžělomneje jednosće, ma bytostnu rólu za *prezjednosć* Jězusowych přiwisnikow (Japsk 2, 1–11; 1 Kor 12, 1–11), wo kotruž prošeše Jězus Chrystus Boha Wótca w naspomnjenej modlitwyje. Teologisce widžane jednaše so potajkim wo próstwu wo Ducha Swjateho. Tohodla dyrbi so fakt, zo wuzamkne dualowa formulacija *w namaj* Ducha, kritisce hódnoćić. Samsna čěza chowa so w Jan 14, 23: „Jeli mje štó lubuje, budže moje słowo dźeržeć, a mój Wótce budže jeho lubować, a *přińdžemoj* k njemu a *budžemoj* pola njeho bydlic”. Tež tuta sada wuzamkne Ducha Swjateho, štož je teologisce zaso problematiske: Duch Swjaty džě přebywa we wěriwych: „Ja budu Wótca prosyc, a wón da wam druhého Pokojícíela, zo by wón na wěki *z wami byl*: Ducha prawdy, kotrehož swět přijec nje móže, dokelž jeho njewidzi, ani njeznaje. Wy jeho znajeće, dokelž *wostanje z wami a budže we was*” (Jan 14, 16–17). Wuzamknjenje Ducha Swjateho (*přińdžemoj*, *budžemoj*) neguje potajkim při teologiskej interpretaciji dospołnu jednotu wěriwych ze Swjatej Trojicu.

II. Namjety za wotstronjenje přećiwka mjez teologiju a naložowanjom duala

Předpoložene příklady⁶ pokazuja, zo eksistuja w hornjoserbskich přeložkach Swjateho Pisma na někotrych městnach přećiwki mjez naložowanymi (resp. nje-naložowanymi) dualowymi formami a teologiskej interpretaciju. Tuž je stajena teza poměrnje derje wopodstatnjena. Rěčnje korektne naložowanje duala abo

⁶ K tutym by so móhlo znajmjeńša hišće scěhowacej perikopje přidać: Mt 3, 13–15; Lk 2, 4–6.

pobrachowanie jeho wotpowědnych formow wobmjzjuje druhdy teologisku perspektiwu Biblije: 1) Płodnosć redukuje so na biologiski proces (Gen 1, 28); 2) Kralestwo Jězusa Chrystusa zamjzjuje so na politisku runinu (Mt 20, 23; Mk 10, 40); 3) Džěćo w maćernym žiwocie runa so embryju, na kotrež so njedžiwa (Lk 2, 7); 4) Přez Jana Křćenika zjewjena wěrnosć wo mesianskim statusu Jězusa přeměni so na wosobinsku zaslužbu Handrija a Jana (Jan 1, 41a); 5) Swjata Trojica njewobchowuje we wšěch padach swoju bytostnu jednosć (Jan 14, 23; 17, 21). A to su jenož někotre připadne přikłady. Dokładna analiza relewantnych pasažow cyłeho Swjateho Pisma pod tutym aspektom by ličbu tajkich padow wěsće powjětšila. Staji so potajkim prašenje: Kak mělo so z předpołożenymi a podobnymi tekstami wobchadžeć?

Najradikalniše rozrisanje, to rěka dospołne wotstronjenje duala w hornjoserbskich bibliskich přeložkach, njeje ani praktikabelne ani zmysłapołne⁷. Z tutej problematiku dyrbi so hinak wobchadžeć. W poměrje mjez nałożowanjom dualowych formow a teologiju w hornjoserbskich přeložkach Swjateho Pisma by so mělo generelnje na scěhowace džiwać:

Sprěnja: Při wužiwanju dualowych formow dyrbi so teologiska perspektiwa Swjateho Pisma kedžbu měć. Přeložowar ma pak sam teologa być, pak z bohosłowcom hromadže džělać.

Zdruha: W padach, w kotrychž dóndže k wočiwidnemu přečiwkej rěčnje korektnje dualoweje formy a teologiskeho wuložowanja, měl so teologiji předstupać. W přispomnjenju pak měla so problematika potrjecheneje bibliskeje perikopy rozklasć. Zakład tajkeho postupowanja tči w tym, zo je bibliska rěč, parafrazujo basnika Józefa Nowaka (1895–1978), najprjedy *teologiskich myśli nošerka a čěšerka* (Nowak 1994: 147; přir. Jan 20, 30–31) (Přir. Nowak 1994: 147). Podobny *modus procedendi* jewi so hižo w grjekskim Nowym Zakonju: Njezrozumliwe městna so tam komentuja (na př. Mk 7, 3–4) a gramatika resp. grafiska reprezentacija rěče podrjaduje so teologiji, wosebje w Apokalypsy swjateho Jana, hdžež zawjedu so w grjekskim originalu samo wotpohladnje „prawopisne zmylki”, kotrež maja čitarja na wažne teologiske ideje skedźbnić (na př. 1, 3; 5, 6). Z tuteje přičiny je so grjekščina poslednjeje knihi Noweho Zakonja mjez wědomostnikami jako *barbarska rěč* titulowala.

---

⁷ Na jednej stronje je wulki džěl rěčnje korektnje nałożowanych dualowych formow tež z teologiskeho wida njeproblematiski. Jich rigorozne narunanje z pluralowymi formami by so w mnohich pozicijach spřečiwwalo rěčnemu začu wjetšiny rěčnikow, štož njemóže zaměr bibliskeho přeložka być. Na druhej stronje by wědome ekskludowanie duala z bibliskich tekstow zeslyńalo powšitkownu tendencu jeho pozhubjowanja, kotraž šeri so z rozdźělnej doslědnosću we wšelakich morfologiskich kontekstach wosebje we wobchadnej rěči a při ertnej komunikaciji, přir. Scholze 2007: 117–131. Tydženski (a pola někotrych wěriwych wšědny) kontakt z rěču Swjateho Pisma na Božich mšach přisporja bjezdwwěla (znajmjeńša pasiwne) znajomosće standardnje rěče pola njesnadneho džěla nošerjow hornjoserbščiny.

Praktisce by to móhlo takle wupadać:

Biblistki tekst	Aktualny přeložk	Namjet korektury
Gen 1, 28	„A Bóh <i>jeju</i> požohnowa, a Bóh <i>jimaj</i> rjekny: <i>Budžtaj plódnaj a množtaj so a napjelňtaj zemju a podčisňtaj sej ju!</i> <i>Knježtaj</i> nad rybami morja a nad ptakami njebja a nade wšemi zwěrjatami, kotrež so na zemi hibaja!?”	„A Bóh <i>jich</i> požohnowa, a Bóh <i>jim</i> rjekny: <i>Budžće plódni a množće so a napjelněce zemju a podčisněce sej ju!</i> <i>Knježće</i> nad rybami morja a nad ptakami njebja a nade wšemi zwěrjatami, kotrež so na zemi hibaja!?”
Mt 20, 23	„Na to rjekny jimaj: Mój keluch drje budžetaj pić, ale hač budžetaj sedžeć k mojej prawicy abo k lěwicy, nimam ja postajeć, ale to je <i>za tych, za kotrychž</i> je to mój njebieski Wótc pilotowa!”	„Na to rjekny jimaj: Mój keluch drje budžetaj pić, ale hač budžetaj sedžeć k mojej prawicy abo k lěwicy, nimam ja postajeć, ale to je <i>za teju, za kotrejuž</i> je to mój njebieski Wótc pilotowa!”
Lk 2, 7	„A porodzi swojeho syna, přenjordženeho, powi jeho do pjeluškow a položi jeho do žlobika, dokołž <i>za njeju</i> městna w hospodže njebě?”	„A porodzi swojeho syna, přenjordženeho, powi jeho do pjeluškow a položi jeho do žlobika, dokołž <i>za nich</i> městna w hospodže njebě?”
Jan 1, 41	„Tón zetka najprjedy swojeho bratra Symana a praji jemu: <i>Mój smój</i> Mesiasa <i>našoj</i> ?”	„Tón zetka najprjedy swojeho bratra Symana a praji jemu: <i>My smy</i> Mesiasa <i>našli</i> ?”
Jan 17, 21	„Njeh su wšitcy jedne kaž ty, Wótc, we mni a ja we tebi; tak njeh su tež woni jedne <i>w namaj</i> , zo by swět wěrił, zo sy mje ty posła!”	„Njeh su wšitcy jedne kaž ty, Wótc, we mni a ja we tebi; tak njeh su tež woni jedne <i>we nas</i> , zo by swět wěrił, zo sy mje ty posla!”

Namjetowane korektury hodža so poprawom dwěmaj typomaj přirjadować: přezjedne a njeprězjedne z kontekstom. Do přenjeje kategorije słušeja: Gen 1, 28; Mt 20, 23 a Lk 2, 7, k druheje pak: Jan 1, 41 a Jan 17, 21. Teksty přenjeje kategorije njetrjebaja žane komentary k temje poměra duala a teologije. Z najblišeho konteksta džě wuchadža, wo koho so w nich jedna. W Gen 1, 28 su měnjeni wšitcy ludžo, w Mt 20, 23 sedžacej k prawicy a lěwicy Jězusa Chrystusa a w Lk 2, 7 – Józef, Marija a Jězudžěćatko. Tekstomaj druheje kategorije pak dyrbjał so komentár přidać. W padže Jan 1, 41 by dosahało snadž naspomnić, zo njeměni sada *My smy Mesiasa našli!* jeno Handrija a Jana, ale tež Jana Křćenika, bjez kotrehož, kaž pokazane, njeby tajke wěrywuznaće scyła móžne było. Tekst Jan 17, 21 je bóle problematiski. W nim rěči so direktnje wo dwěmaj wosobomaj – Bohu Wótcu a Jězusu Chrystusu, tuž wočakuja so naturalnje dualowe formy. Tohodla měł so w přispomnjenju křesćanski koncept Swjateje Trojicy předstajić a přez to wuprajnje *we nas* město *w namaj* wopodstatnić. W Bibliji ma džě najprjedy wo teologiju hić. Podobnje jedna so tež na poetiskej runinje. Basnicy podrjaduja tohorunja zasa- dy prawopisa a dalšich rěčnych runinow potrjebam poezije.

Dosłowo

Na kóncu jednoho ze swojich přirunanjow praji Jězus scěhowace: „Komuž je wjele date, wot toho budže so wjele žadać, a komuž su wjace dowěrili, wot toho

budžeja wjace žadać” (Lk 12, 48b). Kaž wupada, je dual wosebje Hornjoserbam dowěrjeny. Wón wobohaća jich rěč, sčini pak ju zdom kompleksnišu a staja tak přeložowarjow bibliskich tekstow před dodatny problem: Wědomy wobchad z dualom wobćežuje přidatnje jich prócu. Tola hornjoserbski přeložk Swjateho Pisma je zdom wěsta paradigma za to, kak by starogrjekske bibliske teksty wupadał, jelizo by so w nim, kaž bě to w klasiskej grjekšćinje, tohorunja dual nałožował (Poeschel 1961: 55–56). Tuž maja serbske přeložki Biblije dualowych formow dla wurjadny a originelny wuznam. Wone pokazuja z jich pomocu, z kajkimi čezemi bychu so awtorojo Stareho a Noweho Zakonja cyle wěsće rozestajeć dyrbjeli. To móhło za někotrych eksegetow Biblije samo jedna z přičinow za to być, sej serbšćinu přiswojić: Jeje wobknježenje džě wobohaća a wótrj jich wědomostne graty. Aktualny pak hornjoserbski přeložk Swjateho Pisma by so w přichodže hodžał jedne korekturje podać, kotraž wosebje poměr duala k teologiji wobkedžbuje.

Bibliografija

- Faßke H., 1981, *Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie*, Bautzen.
- Koester C.R., 2003, *Symbolism in the Fourth Gospel. Meaning, Mystery, Community*, Minneapolis.
- Maggi A., 2004, *Non ancora madonna. Maria secondo i Vangeli*, Assisi.
- Moloney F.J., 1998, *The Gospel of John. Collegaville*, Minnesota (= Sacra Pagina; 4).
- Nowak J., 1994, *Pěseń – družka swěrna. Wuběrk basnjow, dramatik a prozy*, Budyšin.
- Plėšnys A., 2018, *Romanų Plečkaitį prisimenant*, in: Dikevičius D., Gudauskienė I. (wud.), *Ne save pačius skelbiame. Minint Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijos dvidešimt penktąsias atkūrimo metines*, Vilnius (= Bibliotheca Sancti Josephi; 5), s. 255–261.
- Poeschel H., 1961, *Die griechische Sprache. Geschichte und Einführung*, München, Stuttgart.
- SPSNZ, 2006: *Swjate Pismo Stareho a Noweho Zakonja* (wud. Salowski M.), Budyšin.

Internetowe resursy

- Biblija 1905: *Biblia, to je Zyle Sswjate Pišmo stareho a noweho sakonja*, Budyšin (<http://digital.slub-dresden.de/id478590679>, posledni króc wotwołane 13.6.2019).
- NZ 1896: *Nowy Zakoń* (přel. Łusčanski J. a Hórnik M.), Budyšin (<http://digital.slub-dresden.de/id470308990>, posledni króc wotwołane 13.6.2019).
- Scholze L., 2007, *Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache unter besonderer Berücksichtigung des Sprachkontakts*, Konstanz (<https://d-nb.info/985143878/34>, posledni króc wotwołane 13.6.2019).

DANIEL DZIKIEWICZ

Dual grammatical number and theology
Introduction to use of dual forms in Upper Sorbian translations of the Bible

This article describes the relations between dual grammatical number and theology. The original thesis was: Upper Sorbian translations of the Bible contain theologically problematic uses of dual forms. The hypothesis is accompanied by an analysis of the exegesis and theology of the periscopes Gen 1, 28; Mt 20, 23; Ěk 2, 7; J 1, 41 and 17, 21. Application or failure to apply dual forms in the texts in question poses significant problems on the level of theology. This article contains also a suggestion of certain rules to be followed in future revisions of the existing translation of the Upper Sorbian Bible. Firstly, the use of dual grammatical number should go hand in hand with the theological perspective of the biblical texts. Secondly, in cases when the category of dual grammatical number cannot accommodate theology, the latter should be a priority.

Keywords: Holy Scriptures, dual grammatical number, theology, translation of the Bible, Upper Sorbian language, interpretation, exegesis